

Lapsuuden kasvileikit

Koonnut

Liisa-Maija Verainen

Lapsuuden kasvimuistot – luonnon, leikin ja ihmettelyn aarrearkku

Jokaisella meistä on muistoja lapsuudesta, jotka tuoksuvat kesältä, multaisilta käsiltä ja metsäpolun seikkailuilta. Kasvit ovat usein osa näitä muistoja – leikeissä, herkuttelussa, kotipihan nurkassa tai lomamatkan varrelta poimittuna.

Tämä kirjanen kokoaa yhteen lapsuudesta kumpuavia kasvimuistoja: mitä leikittiin, mitä kasveista rakennettiin tai syötiin, ja millaisissa maisemissa aikaa vietettiin. Kasvileikkimuistoja kerättiin Turun Sanomien artikkelin kautta ja niitä kerääntyi lähes sata erilaista. Tässä niistä yksi: *”Vaikka itselläni on jo ikää, olen jäänyt leikkimään kesken ruohonleikkuun ja solminut voikukkaseppeleen. Kun muuta tekemistä ei ollut, niin solmin miniatyyrikimppuja käsien ulottuvilla olevista kasveista- leikin floristia. Lapsenmieli pitää säilyttää läpi koko elämän!”*

Kokoamalla yhteen saadut kokemukset se on samalla kutsu muistamaan, jakamaan ja tallentamaan niitä hetkiä, jotka tekevät meistä meidät – ja jotka voivat vielä tänäkin päivänä inspiroida, ilahduttaa ja yhdistää sukupolvia.

Ja tämän kirjan tärkein viesti on, että kerromme näistä eteenpäin ja ennen kaikkia yhdessä leikkien ja kokeillen. Opettavaa on kertoa lapsille, mikä luonnossa on myrkyllistä ja mitä kasveja voi käyttää hyödykseen.

Toivon, että löydät näistä tarinoista samaistuttavia hetkiä ja ehkä myös omien muistojen portin. Ja jos jokin kasvi tai muisto tuntuu unohtuneen – älä huoli. Ne kyllä palaavat, kun annat itsellesi aikaa ihmetellä ja pysähtyä.

Kiitos kaikille kasvimuistoja lähettäneille.

Mynämäessä 20.4.2025

Liisa-Maija Verainen

sopivastivilli.fi

Sisällysluettelo

1. Johdanto: Luonnon, leikin ja ihmettelyn aarrearkku
2. Kisailua, härnäilyä ja tarkkuutta – välineillä on väliä
3. Kauppaleikit
4. Luonnonkorut
5. Kasvisoitinimet
6. Askarteluideoita ja välineitä
7. Tikut ja oksat
8. Kotileikit – ruuanlaittoa ja eläimiä
9. Kasvit leikkien nirhamien hoidossa
10. Herkkuja luonnosta
11. Muuta kivaa kasveista
12. Sinun kasvumuistosi – arvokkaita, tärkeitä ja jaettavia

Tärkeitä asioita huomioitavaksi:

- lapsen allergiat eli leikkien turvallisuus. Aikuisen tehtävä on kertoa lapsille kasvien turvallisuudesta, koska kasveilla voi olla myrkyllisiä näköislajeja. Kasvio on hyvä kirja kasvien tunnistamiseen.
- kasvien keräämisessä tulee huomioida jokaisen oikeudet. Esimerkiksi puusta ei voi ottaa ilman maanomistajan lupaa oksia eikä kaarnaa.
- tämä kirja on koottu saaduista kasvileikkikokemuksista. Käyttövastuu ja opastus kuuluvat tämän jälkeen lukijalle.
- olen käytettävissä luennoimaan teemaan tai kasvilääkintään liittyen
- annan mielelläni lisätietoja kasviturvallisuuteen liittyen
liisamaija.verainen@gmail.com

KISAILUA, HÄRNÄILYÄ JA TARKKUUTTA – VÄLINEILLÄ ON VÄLIÄ

Tässä koontia, miten kasvien eri osia käytettiin kisailuissa ja tarkkuudessa.

Takiaispalloilla heittäily oli jokapäiväistä ärsyttävää leikkiä, mutta niin jännää. Ja olihan se työlästä saada siemenet pois vaatteista ja hiuksista.

Osmankäämipamppuja heiluteltiin ja kun ne saatiin rikki, oli ympäristö täynnä hahtuvaa, ja sitä riitti.

Pojat käyttivät pihlajanmarjoja "ammuksina" puhallusputkiinsa, joilla ampuivat tietysti tyttöjä kansakouluaikoinani. Putki saattoi olla jonkun kasvin ontto ruoko joskus, mutta lapsuudessani taisi olla joku muu putki. Koskahan se muovikin keksittiin?

Jousipyssy eli joutskari mahdollisti tarkkuus- ja pituusheitot. Paras jousipyssy saatiin katajasta.

Katajanmarjoja käytettiin puhallusammuksena.

Puiden kävyt olivat oivia tietenkin käpysodassa – kai turvallisuus jotenkin säilyi?

Ruusunmarjan kutituspulveri on tehokasta ja saa aikaan syyhyn. Sitä on käytetty muuten oikeastikin sotimisessa.

Kunnon taistelutatuoinnit saatiin voikukan maitiaisnesteellä.

Voikukan nappujen nippausta, miten pitkälle sai lentämään?

KAUPPALEIKIT

Kauppaleikit onnistuvat hienosti myös ulkona. Tässä muutamia vinkkejä.

Kauppaleikki oli mukavaa ja markkoina olivat puolukan lehdet. Koivun lehdet olivat seteleitä. Tulihan siitä joskus riitaa, kun joku hamstrasi kauhean kasan rahaa itselleen. Rahaa kun luonnossa riitti.

Horsman kukan pitkät nuoret kodat toimivat nakkeina. Voikukan lehdet olivat silakoita. Kävyt olivat kanamunia. Isoista leskenlehdistä leikattiin juustopaloja.

Kesällä hevonhierakan siemenkodat olivat kauraryynejä ja hiirenvirnan palot herneenpalkoja.

Maitohorsman lehdet olivat lippuja leikkihuvipuistossa.

Pihlajan kukinto oli kukkakaali kauppa- ja kotileikissä, tuoksu hieman häiritsi.

LUONNONKORUT

Järvessä kasvoi ulpukoita ja niistä tehtiin kaulakoruja. Se aloitettiin varresta, josta katkaistiin pala, mutta ei ihan kokonaan, vaan niin että vahva kalvo jäi kiinni vielä. Sitten katkaistiin toiselta puolelta, että kalvo jäi kiinni. Näin saatiin kaksi erillistä "helminauhaa" tätä toistettiin Ulpukan kukkaan asti. Hieno kaulakoru oli valmis.

Tietenkin lapsuuteen kuuluivat kukkaseppeleet, useimmiten ne tehtiin. voikukista. Luonnonkukat esim. apila sopivat seppeleisiin hyvin. Seppeleiden tekemisestä saa ihanan sukupolvirajat ylittävän juhannusperinteen.

Apilankukilla koristeltiin varpaiden välit.

Heinistä sidottiin sormuksia.

Pihlajanmarjoista tehtiin helminauha. Pihlajanmarjat toimivat korumateriaalina. Pujoteltuna lankaan niistä sai upean ja kestävän kaula- tai rannekorun.

Heinät ja sarat, näistä saa punoksia rannekoruihin, ehkä jotain isompiakin.

KASVISOITTIMET

Voikukan varren pätkistä sai pillejä litistämällä toisen pään. Äänen korkeus ja voimakkuus riippui varren pituudesta ja vahvuudesta sekä puhalluksen voimakkuudesta.

Tietysti oli nämä perinteiset jutut kuten heinä peukaloiden väliin ja siihen puhallettiin mistä sai aika mojavon äänen.

Pajupilli varmaan perinteisin, aikuisen tekemä tai itse tehtynä arvokkain.

Kirjavapillikkeestä sai vihellyksen, kun oikein osasi puhalttaa.

ASKARTELUIDEOITA JA VÄLINEITÄ

Haavan lehti taitellaan moneen osaan ja siihen pureskellaan erilaisia kuvioita. Kun lehden avaa, saa hienot tähtikuviot.

Onkivapa tehtiin pajusta. Pajupillejä askarreltiin keväisin.

Vaahteranlehdet narussa saatiin värikäs kranssi.

Vaahterasta lehtipainantaa maalatulla lehdellä: lehti paperin alla värikynällä väritys paperin päältä.

Keitettyä perunaa käytettiin liimana.

Raaka peruna puolitettiin ja leikattiin pinta joksikin kuvioksi ja sitä sitten käytettiin leimasimena.

Katinlieko ym. vastaavat olivat erilaisten punoksien materiaaleja.

Metsäterraario syntyy kenkälaatikkoon niin, että laatikossa oli sivut ja pohjalle kerättiin metsänpohjaa, sammalta ja jäkälää. Tarpeita puihin löytyi pihan pikku takametsän maasta, vaikka kuinka paljon. Useasti leikkiminen jää sivuseikaksi, kun sen leikin tekeminen on jo pelkästään se leikki.

Pienillä havuoksilla tehtiin koristelupainantaa kosteaan saveen sekä kuivaan multa.

TIKUT JA OKSAT

Barbin mieheksi tarvittiin männyn oksa n. 25 cm. Siihen kaiverrettiin kasvot ja vyötärö. Joitakin vaatteita sekin sai.

Paimenessa ollessaan äiti teki vaatteita puutikuille eri puiden lehdistä. Voin vain kuvitella minkä puun lehti on se juh lamekko ja mikä arkinen.

Vaahteran siemenistä tehtiin neniä. Tästä lenninsiivestä tehtyä nenää kutsuttiin myös noidan nokaksi. Näistä sai hienoja kuvioita, kun ne asetteli maahan.

Tammenterhot toimivat ruutuhypyn merkinä.

Puiden oksia käytettiin käpyeläinten raajoiksi. Toimivat myös pelimerkkeinä – esim. 10 tikkua laudalla.

Tikkukasa pudotetaan maahan kuka saa eniten otettua tikkuja liikuttamatta jäljellä olevia.

Tikut toimivat kynän korvaaja maapiirtelyssä.

Tikuista rakenneltiin erilaisia pienoismalleja, isot oksat majoihin.

Puunlehdet olivat hienoja purjeita, joissain peleissä toimivat myös pelimerkkeinä.

Männystä kaarnaveneitä veistelivät isät sekä veljet, työtökin veistelytaidon hallitsivat

Polkupyörä tehtiin puun oksasta. Leppä oli oikea puu siihen hommaan. Kuori oli helppo kuoria pois oksasta. Pitkä oksa oli polkupyörä, joka laitettiin haarojen väliin kuin keppihevonen nykyään. Oksankohta, mikä jäi näkyviin, oli soittokeho (pirikelloksi myös kutsuttu). Oksan kohtaa painettiin ja sanottiin tööt tööt.

Jotkut olivat kiivenneet nuoreen koivuun ja laskeutuivat maahan, kun se taipui.

Koivun vitsaa kutsuttiin Koivuniemen herraksi.

KOTILEIKIT – RUUANLAITTOA JA ELÄIMIÄ

Ruohotupoissa oli erilaisia juuria, myös erivärisiä ja eri paksuisia. Niitä sitten pesimme ahkerasti järven rannalla ja leikimme kampaajaa. Männynneulasilla teimme ruohotupoille kampauksia.

Kuravellin keittoa, mikä koristeltiin kaikilla mahdollisilla kukilla, ruoholla jne.

Hiekkakakkujen koristeita löytyi, vaikka kuinka paljon: kanervan kukkaa, voikukkaa, apilaa jne.

Raparperin isot lehdet olivat hattuja, mitkä päässä kuljettiin "muka viidakossa" lasteni kanssa pihalla.

Jalavan ja muiden isolehtisten kasvien lehdistä tehtiin leikkimökissä kaalikääryleitä.

Heti kevätpäivien koittaessa puiden juurille, keitettiin ruokaa soselumesta, johon kaikki irti saatava vihreä laitettiin.

Leikeissä käytettiin myös sieniä, kun valmistettiin erilaisia "ruokia" leikkimökissä.

Kosteikossa kasvoi "arpaheinää", mikä oli aika matalaa ja joka ei katkennut. Siitä sai tehtyä solmuja ja yhdistää neliöksi. Joku vanhempi sitä äidilleni opetti. Ei nyt varsinainen leikki ollut, mutta taitoa tulevaan opetti.

Ojan rannalla oli myös lumpeita, jotka olivat hyvää käärepaperia. Niihin käärittiin kaikkea mitä luonnosta löytyi.

Oikeita kotiin tarvittavia tavaroita tehtiin luonnosta saatavista aineista. Vispilä koivun tuohesta, jota keväällä sai irrotettua rungosta ja riivittyä suikaleiksi.

Leikeissä äidillä oli joku retliinin värinen ohdake pullasutina, millä voideltiin tehtyjä savileipiä.

Kuivat ja pitkät männyn neulasen olivat haarukoita, joilla syötiin metsämansikoita ja mustikoita.

Pallerojäkälää oli joskus leikeissä. Torvijäkälä toimi hienona pikarina.

Voikukan kukinto oli voita kotileikissä.

Suovillan kukintoahtuvaa käytettiin kotileikissä pehmikkeenä.

Jauhosavikan kukinto sopi kotileikkiin.

Hevonhierakan kukintoa oli kotileikissä riiseinä.

Tammenterhot olivat perunoita.

Pihlajanmarjat olivat ruokaa, etenkin hilloa.

Koivun urpuja laitettiin leikkiruokiin tuoreena, kuivana siemenaiheet eriytettynä – ja niitä oli valtaisa määrä.

Kuusenkerkkä sopi leikkiruokaan, myös syötiin pehmeitä vauvakerkkiä.

Katajan marjat olivat leikkiruokaa kotileikissä.

Käpylampaita oli lukuisa katras, isoja ja pieniä.

Luudan kotileikkiin sai pudonneista männynhavuoksista. Luutimisesta jäi koristeellinen jälki maahan.

Kuusen havunoksat toimivat vuoteena kotileikissä.

Taloissa oli silloin kotieläimiä ja kivistä tehtiin lehmät, jotka olivat samoja kiviä joka vuosi. Männynkävyt olivat lampaita ja unikon siemenkodat sikoja. Kuusenkäpyjä äiti ei muistanut mitä olivat, mutta voin kuvitella, että oli hevonen, jota ei joka talossa ollut. Tikkujalat tietysti niille laitettiin. Risuista tehtiin pieniä majoja ja aitauksia niityllä ollessa. Käpylehmiä ja -hevosia oli leikkimaatilalla paljon aitauksissaan.

Pajunkissat saivat olla leikissä tietysti kissoja.

Kuivat neulaset tökittiin savimöykkyyn - syntyi siili.

KASVIT LEIKISSÄ SATTUNEIDEN NIRHAMMIEN HOIDOSSA (huomioi allergiat)

Nokkosen polttamiin sai tutustua viikoittain. Ohdakkeen piikkejä poisteltiin neulalla myös usein. Etenkin heinänteon aikaan. Peltomatarat sai jalat ja kädet vertavuotaville haavoille. Jokin heinä tai ruoho oli viiltävän terävää, joista sai haavan etsiessä pilliin hyvää ainesta.

Jostain syystä minulla lähti nahka kesäisin jalkapohjista, ja jalat olivat sitten herkätkä kaikelle toiminnalle. Varmaan mummuni kehotuksesta menin kesäaamuisin joskus 1970-luvulla kasteiseen vesiheinään tallomaan ja tämä auttoi. Se piti olla juuri vesiheinän nestettä.

Pienet naarmut ja verihaavatkin hoidettiin pihalla laittamalla haavan päälle rautalehti eli piharatamon lehti. Sen rakenne piti ensin vähän musertaa. Pysyi paremmin kiinni myös.

HERKKUJA LUONNOSTA

Näissä seuraavissa tulee huomioda lapsen allergiat sekä turvallisuus. Lapsi tarvitsee aikuisen ohjeistusta.

Mansikkaheinä, eli metsämansikat kerättiin ja pujotettiin heinän korteen. Metsämansikoista sai myös muuta herkkua mm. "mettämansikkamaitoa".

Puna-apilan kukista kiskaistiin yksi piikki ja sen alapäästä imettiin makean oloista nestettä.

Timotein kukkaputkesta herkkua, eli kun heinävarsi vedettiin pois lehtiosasta niin sitä imeskeltiin. Piti olla vielä uutta ja pehmeätä.

Koivun lehdet ja kuusenkerkät syötiin välipalaksi suoraan puista keväisin. Nykyään pakastankin kuusenkerkkiä. Suurta herkkua on juustoruisleivän päällä ja salaateissa.

Ketunleipiä ja suolaheinää syötiin aikuisilta salaa. En muista oliko nimenomaan kielletty syömästä. Suolaheinä kasvoi usein hiekkatien lähellä, joten oli aika pölyistä syötävää. Ei haitannut. Lapsena aina varoiteltiin, ettei ketunleipiä tai suolaheinää saanut syödä liiaksi.

Kuorittiin myös itse usein pihalla raparperia ja syötiin niitä, usein liian kirpsakkoina.

Voikukan keltaiset kukat maistuivat hunajalta.

Kuminan isä opetti tuntemaan ja niitä oli kiva kiskoa hampaiden välistä.

Koivun lehtiä pureskeltiin ja imeskeltiin.

Kallioimarteen juuren imeskelyä, oli makeaa.

Purkkani oli raaka vehnän siemen, löytyi pellosta läheltä.

MUUTA KIVAA KASVEISTA

Paksummista varsista sai saippuakuplapillejä halkomalla toisen pään niin että reunat kihartuivat ulospäin. Mäntysuopaliuoksesta saatiin isoja kuplia.

Kukko vai kana juttu oli nurmilauhasta, missä vedettiin heinää varresta ylös. Jos käteen jäi lyhyt pätkä, oli se Kana ja pitkät huiskaleet olivat Kukko. Heinät ja sarat: vedettiin röyhy – tuliko kukko vai kana – lyhyt röyhy sormien välissä oli kana, pitkä kukko.

Mäkitervakon tarttuvuus oli jännää koeteltavaa.

Laskuvarjopuhaltelua tehtiin voikukan kuihtuneesta kukinnosta.

Voikukan hahtuvaa kun puhalsi, sai myös toivoa.

Vene saatiin heinän kortta taivuttaen, masto jäi korrenpäästä pystyyn jätettynä.

Koitettiin tehdä suussa solmua heinäkorresta. Käsiä ei saanut käyttää apuna.

Lumpeenkukkia ihailtiin kovasti ja käytiin vasiten katsomassa.

Vanhempi ystävä/naapuri vei katsomaan kukkivaa lehdokkia, joka oli aika vaatimaton, mutta tuoksui uskomattoman hyvältä.

Päivänkakkaran ja peltosaunion kukista laskettiin rakastaa, ei rakasta, rakastaa.... aina kulloiseenkin ihastukseen liittyen.

Pihasauniota hierottiin sormiin, kun siinä on ihana tuoksu.

Rahkasammal toimi oivallisena puhdistajana.

Apilanlehdistä etsittiin 1 – 10 lehtisiä. 1 – 6 lehtisiäkin löytyi. 4 lehtisiä onnenlehtiä useinkin, vatsallaan tämä onnistui parhaiten.

Juhannuksena laitettiin 7 kukkaa tyynyn alle, niin näki unessa tulevan sulhasensa.

Ratamon lehden repäisy kahtia – lehtiruodeista laskettiin, montako lasta saat isona.

Nurmikolla istuen tehtiin varvasjumppaa: nypittiin varpailla ruohoa.

Keräsimme ”kamomillan” keltaisia kukintoja, ne kuivattiin ja sitten keitettiin ja ”liemi” otettiin talteen. Sillä nesteellä huuhdottiin hiukset pesun jälkeen. Sodan jälkeen ei ollut shampoota vaan hiukset pestiin ruskealla saippualla, ja jos ei kamomillahuuhtelua olisi ollut niin hiukset olisivat jääneet ”tahmeiksi”. Kun ahkerasti kerättiin niin kuivunutta kamomillaa riitti koko talveksi.

Se, mitä mielikuvitus voi saada aikaan on uskomatonta!

Sinun kasvumuistosi – arvokkaita, tärkeitä ja jaettavia

Kun olet lukenut nämä muistot, pysähdy hetkeksi. Millaisia kasvitarinoita ja -leikkejä sinun lapsuuteesi liittyy? Mihin aikaan vuodesta ne ajoittuivat? Ketkä olivat mukana?

Tämä on sinun tilasi muistella, muistiinpanna ja jakaa. Voit täydentää tätä kirjasta omin sanoin – itsellesi tai seuraaville sukupolville.

Omat muistoni - myös jaettavaksi.

1.

2.

3.

4.

5.

